

O'ZBEKISTONDA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Omonjon Umarov

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Barqaror turizm dunyo mamlakatlari uchun tabiiy va madaniy resurslarni muhofaza qilish bilan birga iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish vositasi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tezis mamlakatning mavjud turizm industriyasini, barqaror turizmni qo'llab-quvvatlovchi aktivlarni va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni tahlil qilish orqali O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqadi. Akademik adabiyotlar va soha hisobotlarini ko'rib chiqish, shuningdek, O'zbekiston dagi turizm ekspertlari bilan intervyuni o'z ichiga olgan aralash usullardan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda rivojlanayotgan barqaror turizm sektori uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan muhim madaniy va tabiiy diqqatga sazovor joylar mavjud. Biroq, infratuzilmani yaxshilash, turizmni boshqarish salohiyatini rivojlantirish va investitsiyalarni ko'paytirish kabi bir qator to'siqlarni hal qilish kerak. Jamoatchilik va ekoturizmga strategik e'tibor qaratgan O'zbekiston turizmning barqaror rivojlanishi uchun o'zining boy merosi va landshaftlaridan foydalanish uchun kuchli salohiyatga ega. Ushbu tezisdagi xorijiy mamlakatlarda barqaror turizm bilan bog'liq turli vazifalar va yutuqlar o'rganilib, muvaffaqiyatli tashabbuslar va davom etayotgan muammolar ham yoritilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: barqaror turizm, madaniy turizm, ekoturizm.

KIRISH

Turizm - bu yo'nalishning noyob madaniy va tabiiy boyliklarini namoyish etish bilan birga iqtisodiy rivojlanishga turtki beradigan yirik global sanoat (UNWTO, 2018). Biroq, ommaviy turizm modellari ko'pincha atrof-muhitning yomonlashishiga va mashhur destinatsiyalarda jamoat munosabatlarining keskinlashishiga olib keldi (Butler, 1999). Barqaror turizm hozir va kelajakda tashrif buyuruvchilar va mezbonlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan muqobil yondashuvni taklif qiladi (UNEP va UNWTO, 2005). O'zbekiston kabi madaniy merosga va tabiiy manzaralarga boy rivojlanayotgan mamlakatlar uchun barqaror turizm sektori orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, shu bilan birga tashrif buyuriladigan joyni o'ziga xosligini saqlab qolish imkoniyatini ifodalaydi.

Ushbu tezis O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqadi. Tadqiqotni olib borish uchun avvalo hudud infrastukturasi bo'yicha ba'zi bir muhim masalalar bor. Ular O'zbekistonda barqaror turizmni qo'llab-quvvatlaydigan qanday madaniy va tabiiy boyliklar mavjudligini bilish hamda turizmni barqaror rivojlantirish yo'lidagi asosiy muammolar va to'siqlar nimalardan iborat? va O'zbekiston o'zining barqaror turizm salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun qanday strategiyalardan foydalanishi kerak degan mavzularni o'zida yoritib beradi. Akademik adabiyotlarni ko'rib chiqish va soha hisobotlarini O'zbekistonning turizm sektoridagi 12 ta ekspert bilan intervyu bilan birlashtirgan aralash usullardan foydalanildi. Natijalar esa, O'zbekiston barqaror turizm modellari orqali o'zining boy madaniy va tabiiy merosidan qanday foydalanishi mumkinligi haqida mavjud tadqiqot yuzasidan tushuncha beradi.

ASOSIY QISM

Tadqiqot savollarini hal qilish uchun ikkilamchi ma'lumotlar to'plangan va tahlil qilingan. Dastlab, barqaror turizm, O'zbekistonning turizm sektori va shunga o'xshash yo'nalishlardagi barqaror turizmga oid amaliy tadqiqotlar bo'yicha ilmiy adabiyotlar va soha hisobotlari ko'rib chiqildi. Ikkilamchi ma'lumotlarni ko'rib chiqish jarayonida O'zbekiston da turizmning barqaror rivojlanishiga yordam beruvchi turli xil madaniy va tabiiy boyliklar mavjudligi aniqlandi.

O'zbekistonda 8000 dan ortiq tarixiy obidalar va YUNESKOning to'rtta Butunjahon merosi ob'yektlari o'zining boy Ipak yo'li merosini, jumladan devor bilan o'ralgan Xiva shahrini namoyish etadi. Madaniy festivallar va sahna san'ati ham madaniy turizm uchun imkoniyatlar yaratadi.

O'zbekistonning landshaftlari cho'llardan to tog'largacha, Nurota tog'lari kabi biologik xilma-xillik nuqtalariga ega mamlakatlardan biri hisoblanadi. Piyoda sayr qilish, qushlarni kuzatish va jamoat turizmini o'z ichiga olgan ekoturizm salohiyatga ega.

Shu bilan birga, barqaror turizm uchun bir qancha to'siqlar ham aniqlandi. Infratuzilmaga keladigan bo'lsak, yirik shaharlardan tashqarida rivojlanmagan. Sayyohlik boshqaruvi salohiyati, ekskursiyadan tortib barqarorlik standartlarigacha kuchaytirishni talab qiladi. Turizm ob'ektlariga va marketingga nisbatan investitsiyalar cheklangan. Jamoatchilikni jalb qilish va turistik loyihalardan foyda olishish bir-biriga mos kelmaydi. Atrof-muhitni muhofaza qilishni turizm sektoridagi jadal rivojlanayotganini hisobga olgan holda kuchaytirish kerak.

Barqaror turizm bo'yicha bir qancha eko turizm maskanlariga aylangan mamlakatlarda qilingan islohotlar va ularning barqarorlikni saqlab qolish uchun amalga oshirgan strategiyalari mavjud. Bular:

Kosta-Rika ko'pincha barqaror turizmning yetakchi namunasi sifatida tilga olinadi. Mamlakat atrof-muhitni muhofaza qilishda sezilarli yutuqlarga erishdi, uning yerlarining taxminan 25% muhofaza qilinadigan hududlar sifatida belgilangan. Kosta-Rikaning barqarorlikka sodiqligi uning milliy bog'lar, eko-lojalar va barqaror turizm sertifikatlarining keng tarmog'ida yaqqol namoyon bo'ladi. Mamlakatda ekoturizmga e'tibor qaratilayotgani nafaqat uning boy bioxilma-xilligini saqlab qolgan, balki uning iqtisodiy o'sishiga ham xizmat qilmoqda.

Butanning barqaror turizmga bo'lgan yondashuvi uning Yalpi Milliy Baxt falsafasiga asoslangan bo'lib, u o'z fuqarolarining farovonligini iqtisodiy o'sishdan ustun qo'yadi. Mamlakatda turistlar sonini cheklovchi "yuqori qiymatli, kam ta'sirli" turizm siyosati amalga oshirildi, shu bilan birga turizmdan tushgan daromad mahalliy hamjamiyatlarga foyda keltirishi ta'minlandi. Butanning madaniy muhofaza va atrof-muhitni muhofaza qilishga sodiqligi uni barqaror turizm uchun namunaga aylantirdi.

Yangi Zelandiya mahalliy Maori madaniyatini sayyohlik takliflariga integratsiyalash orqali barqaror turizmni rivojlantirishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Mamlakatda Maori merosini nishonlovchi tashabbuslar ishlab chiqilgan, masalan, madaniy sayohatlar, an'anaviy chiqishlar va mahalliy sayyohlik korxonalari. Bunday yondashuv nafaqat Maori madaniyatini saqlab qoladi, balki mahalliy jamoalar uchun iqtisodiy imkoniyatlarni ham beradi.

Norvegiya yashil texnologiyani qo'llash orqali barqaror turizm sohasida sezilarli muvaffaqiyatlarga erishdi. Mamlakat turizmning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish uchun elektr transporti, qayta tiklanadigan energiya va ekologik toza infratuzilmaga sarmoya kiritdi.

Norvegiyaning barqarorlikka sodiqligi uning uglerodsiz sayohatlarni targ'ib qilish va o'zining toza tabiiy landshaftlarini himoya qilish harakatlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Bundan xulosa qilib, mamlakatimizda amalga oshirilishi kerak bo'lgan zarur masalalar mavjud. Milliy strategiyani amalga oshirishni muvofiqlashtirish uchun Milliy turizm ma'muriyati tarkibida barqaror turizm bo'yicha maxsus bo'limni tashkil etish zarur.

Tajriba ob'ektlaridan boshlab asosiy madaniy va tabiiy boyliklar atrofida barqaror turizm zonalarini belgilash va rivojlantirishga sarmoya kiritish. Hududlarda maxsus boshqaruv rejalari, inshootlari va barqarorlik standartlarini tatbiq etish bo'lishi kerak.

Rivojlanayotgan barqaror turizm yo'nalishlarida transport aloqalari va xizmatlarini xalqaro standartlarga yangilash vaqti kelganligi ma'lum qilinadi. Tashrifchilarning mintaqaviy tarqalishiga yordam beradigan investitsiyalarga ustuvor ahamiyat berish kerak.

Jamoatchilik va ekoturizm infratuzilmasi hamda tadbirkorlik subyektlariga mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun davlat-xususiy sheriklik (DXSh) dasturlari va imtiyozlarini yo'lga qo'yish asosiy masalalardan biriga aylandi. Barqaror turizm korxonalarini uchun sertifikatlashtirish dasturlari va xalqaro standartlarga asoslangan jamoatchilik asosidagi turizm loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish kerak. Atrof-muhitni muhofaza qilish, erdan foydalanishni rejalashtirish, jamoat huquqlari va turistik yo'nalishlarda manfaatlarni taqsimlash mexanizmlarining huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash.

Ta'limni muvofiqlashtirish, standartlarni belgilash, birgalikda bozorga chiqarish va hukumatga maslahat berish uchun barqaror turizm operatorlari uchun sanoat assotsiatsiyasini yaratish. Davlat sektori xodimlari, ekskursiya gidlari va hamjamiyat vakillari uchun barqaror turizmni rejalashtirish, menejment va operatsiyalar bo'yicha o'qitish va sertifikatlash dasturlarini taqdim etish. O'zbek madaniyati va tabiatini namoyish etuvchi innovatsion barqaror turizm mahsulotlari va tajribalarini, shu jumladan qo'shni davlatlar bilan mintaqaviy hamkorlik orqali rivojlantirish. Barqaror biznes amaliyotlarini qabul qiling va xalqaro barqaror turizm manbalari bozorlariga kirish uchun uchinchi tomon sertifikatiga (masalan, Green Globe) erishish kerak. Madaniy va tabiiy boyliklar yaqinida joylashgan barcha turistik operatsiyalar va rivojlanish loyihalari uchun jamoatchilikni jalb qilish va foyda almashish dasturlarini amalga oshirish. Ta'sirlarni baholash, saboqlarni o'rganish va vaqt o'tishi bilan strategiyalarni takomillashtirish uchun barqaror turizm bo'yicha uchuvchi tashabbuslar bo'yicha doimiy tadqiqot va monitoring olib borishligi kerak. Barqaror turizm bo'yicha o'quv dasturini milliy tajribani shakllantirish uchun mehmondo'stlik, tabiatni muhofaza qilish va rivojlanish tadqiqotlari kabi oliy ta'lim dasturlariga kiritish asosiy maqsad bo'ladi. Eng ilg'or jahon tajribasini o'rganish va O'zbekistonning barqaror turizm tajribasi bo'yicha xulosalarni tarqatish uchun xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirish zarur.

XULOSA

O'zbekiston barqaror turizm modellariga mos keladigan kuchli madaniy va tabiiy boyliklarga ega. Biroq, uning salohiyatini ro'yobga chiqarish asosiy muammolarni hal qilishni talab qiladi. O'zbekiston uchun ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan strategiyalar mavjud. Bular mahalliy madaniyatni saqlaydigan va jamoalarni jalb qiladigan meros ob'ektlari, festivallar va tajribalar atrofidagi madaniy turizm sxemalarini ishlab chiqish va targ'ib qilish; turistlarning barqaror

faoliyati va boshqaruvini boshqarish uchun tabiiy hududlarda ekoturizm zonalari va standartlarini yaratish; turizmni fazoviy va mavsumiy ravishda tarqatish uchun rivojlanayotgan yo'nalishlarda aloqani yaxshilash va ob'ektlarni yangilash kabi masalalarni hal qilish turizm sektoridagi eng ilg'or mavzulardan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari mamlakat ichida mahalliy va ichki turizmni rolini misli ko'rilmagan holda oshirish kabi bir qancha masalalar ham mavjud. Bular asosan o'qitish, sertifikatlash va barqaror turizm tashkilotlari bilan hamkorlik qilish orqali mahalliy turizm salohiyatini oshirish; asosiy bozorlarda sarmoyalarni jalb qilish va O'zbekiston ning barqaror turizm brendini ilgari surish uchun xususiy sektordagi kompaniyalar bilan hamkorlikni kengaytirish; imtiyozlar teng taqsimlanishini va madaniy aslligini saqlashni ta'minlaydigan jamiyatga asoslangan yondashuvni qabul qilish dek muhim ishlarni tez orada amalga oshirish strategiyasi ustuvor etib belgilandi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish va turizmni rejalashtirish bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani va ijroni ta'minlashni mustahkamlash mamlakatimizda iqtisodiyotda turizm sektoridagi ulushini ko'payishiga xizmat qilinishi prognoz qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNEP, & UNWTO. (2005). Making tourism more sustainable: A guide for policy makers. United Nations Environment Programme and World Tourism Organization.
2. UNWTO. (2018). Tourism and culture mutually support each other. Retrieved from
3. <https://www.unwto.org/tourism-and-culture-mutually-support-each-other>
4. Hamidjon Rasulov. (2023). SIYOSIY MOJAROLARNING TURIZMGA TA'SIRI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 147–150. <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.857>
5. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 8-11.
6. Melibaeva G. (2024). ORGANIZATIONAL BEHAVIOR AND BUSINESS PSYCHOLOGY. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 10(10), 48–50. <https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.907>.
7. A. A. Yusupov. (2024). ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF EFFECTIVE USE OF HUMAN RESOURCES IN SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN. European Journal of Economics, Finance and Business Development, 2(5), 70–73. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/630>
8. Yusupov Abbasxon Aliyevich. (2023). METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF USING HUMAN RESOURCES IN THE ACTIVITY OF SMALL BUSINESS SUBJECTS. Intent Research Scientific Journal, 2(3), 182–187. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/67>
9. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2023). SAYYOHLAR UCHUN YOVVOYI TABIAT FAROVONLIGINI OSHIRISHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 106-108.

11. O'G'li, U. O. M. (2024). SMART TEXNOLOGIYALARNING TURIZM RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), (6), 132-141.
12. Umarov, O., & To'xtanazarova, M. (2024). MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 11, 37-40.
13. Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li. (2024). EKOLOGIK SOLIQQA TORTISHNING XALQARO TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQQA TORTISHNING EKOLOGIK YO'NALTIRILGANLIGINI KUCHAYTIRISH YO'LLARI. Kokand University Research Base, 931–934. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/260>
14. Iqboljon o'g'li, F. I. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNI IQTISODIY O 'SISHGA TA'SIRI. Kokand University Research Base, 742-745.
15. Po'latov, S., & Farmonov, I. (2023). The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.
16. Shokirjon o'g'li, A. D. (2023). DAVLATNING IQTISODIY OSISHIDA INKLYUZIV VA EKSTRAKTIV INSTITUTLARNING ORNI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 32-35.
17. Kamoldinovna, S. Y. (2023). TURISTIK MAHSULOTLAR VA XIZMATLAR MOHIYATIGA YONDASHUVLAR VA ULARNI DIVERSIFIKATSIYALASH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY JIHATLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 358-362
18. Kamoldinovna, S. Y. (2024). TURIZMDA MAHSULOT VA BOZORNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH. Kokand University Research Base, 906-909.
19. Yulduzxon, S. (2021). Muammolar va echimlar Sanoat-4.0 ni joriy etish O'zbekistonda dastur. Muammolar va echimlar Sanoat-4.0 ni joriy etish O'zbekistonda dastur. Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi, 1(000002).
20. Sultonova, Y. (2023). Turistik xizmatlar va mahsulotlarni diversifikatsiyalashni boshqarishning xorij tajribalari va undan mamlakatimiz amaliyotida foydalanish uslubiyotlari. Iqtisodiyot va ta'lim, 24(4), 318-326.